

7. Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке / В.В. Виноградов // Виноградов В.В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике. – М.: Наука, 1975. – 559с.
8. Городенська К.Г. Онтологічні параметри способу і часу / К.Г. Городенська // Мовознавство. – 1997. – № 1. – С.39-42.
9. Горский Д.П. и др. Краткий словарь по логике / Д.П. Горский, А.А. Ивин, А.Л. Никифоров; под ред. Д. Горского. – М.: Просвещение, 1991. – 208с.
10. Гуйванюк Н.В. Співвідношення об'єктивної та суб'єктивної модальності в реченні: Навч-метод. посібник / Н.В. Гуйванюк, В.А. Чолкан: Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича – Чернівці: Рута, 1997. – 63с.
11. Енциклопедія «Українська мова» / [редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін.] – К.: «Українська енциклопедія», 2000. – 752с.
12. Ермолаева Л.С. К вопросу о соотношении модальности и предикативности / Л.С. Ермолаева // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – 1963. – № 4. – С.119-126.
13. Золотова Г.А. Категории времени и вида с точки зрения текста / Г.А. Золотова // Вопросы языкознания. – 2002. – № 3. – С.8-29.
14. Золотова Г.А. Очерк функционального анализа синтаксиса русского языка / Г.А. Золотова. – М.: Наука, 1973. – 351с.
15. Колосова Т.А. Семантические отношения в сложном предложении / Т.А. Колосова // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – 1972. – № 5. – С.61-72.
16. Колшанский Г.В. К вопросу о содержании языковой категории модальности / Г.В. Колшанский // Вопросы языкознания. – 1961. – № 1. – С.94-98.
17. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков. – Изд.2-е испр. и доп. – М.: Наука, 1975. – 717с.
18. Мірченко М.В. Синтаксичні категорії речення: Дис. ... д-ра філол.наук: 10.02.01 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки / Мірченко Микола Васильович. – Луцьк, 2002. – 432арк.
19. Панфилов В.З. Категория модальности и ее роль в конструировании структуры предложения и суждения / В.З. Панфилов – М.-Л.: Наука, 1963. – 80с.
20. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – Изд 7-е – М.: Учпедгиз, 1956. – 511с.
21. Русская грамматика / Под ред. Н.Ю. Шведовой: В 2т. – М.: Наука, 1980. – Т.1. – 753с.
22. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 1981. – 360с.
23. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Вища школа, 1997. – 492с.
24. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда – К.: Наукова думка, 1972. – 516с.
25. Чесноков П.В. о предикативности как свойстве предложения / П.В. Чесноков // Теоретические проблемы синтаксиса индоевропейских языков. – Л.: Наука, 1975. – С.171-178.
26. Шведова Н.Ю. Входит ли лицо в круг синтаксических категорий, формирующих предикативность? / Н.Ю. Шведова // Русский язык за рубежом. – 1971. – № 4. – С.48-56.
27. Шведова Н.Ю. Об основных синтаксических единицах и аспектах их изучения / Н.Ю. Шведова // Теоретические проблемы синтаксиса современных индоевропейских языков. – Л.: Наука, 1975. – С.123-129.
28. Шубик С.А. Предикативность как отличительный признак предложения / С.А. Шубик // Теоретические проблемы синтаксиса современных индоевропейских языков. – Л.: Наука, 1971. – С.56-61.
29. Шульжук К.Ф. Структурно-семантичні параметри складного речення / К.Ф. Шульжук // Слов'янський вісник: Міжвідомчий науковий збірник. – Вип.1. – Рівне, 1998. – С.219-223.

Рассмотрено ряд лингвистических проблем, связанных с характеристикой семантических категорий предикативности, модальности и времени; выяснено их роль в формировании семантико-синтаксической структуры предложения.

Ключевые слова: семантическая структура предложения, предикативность, модальность, время.

A number of linguistic issues connected with the characteristic of the semantically category of predicate, modal and tense are considered; their roles in the formation of semantic syntactic structure of a sentence are explained.

Key words: semantic structure of a sentence, predicate, modal, tense.

УДК 811.161.2'367.335

І. Я. Завальнюк

ПРОСТІ ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ У РОЛІ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ: НОВІ РИСИ Й ТЕНДЕНЦІЇ

У статті проаналізовано заголовки, побудовані за зразком простого односкладного речення. Окреслено їхню функціональну специфіку в мові українських газет початку ХХІ ст., указано на нові риси й тенденції.

Ключові слова: заголовок, функція заголовка, означено-особове (неозначено-особове, безособове, інфінітивне, номінативне) односкладне речення, нові тенденції, мова української преси початку ХХІ ст.

Українська преса першого десятиріччя ХХІ ст. вирізняється діапазоном нових функцій, пов'язаних із маніпуляцією свідомістю читачів, соціальною детермінацією їхньої поведінки, створенням психологічного комфорту чи дискомфорту [5, 235], проекцією емоційного стану, настрою автора на читацький загал й отриманням зворотної реакції тощо. Важливою постає проблема

зосередження уваги читача на стрижневих моментах інформації, актуалізованих у заголовках – особливих функціонально-змістових репрезентантах газетних текстів. Істотними є функції, що їх виконують заголовки у просторі періодичних видань. Питання про функції газетних заголовків донині є дискусійним. Їхнє виокремлення мотивоване принциповими настановами, позиціями авторів у кожному конкретному випадку. Найбільш поширеною і доцільною є класифікація функцій, запропонована А.С. Поповим, який виокремлює номінативу (називання), інформативну (інформація про зміст статті) і рекламну (привернення уваги читача) функції [13, 96]. Інші виділені лінгвістами функції, як нам видається, є термінологічними варіантами рекламної й інформативної функцій (за класифікацією А.С. Попова). Очевидно, що згадані функції заголовка є базовими і в нашому дослідженні, проте принагідно ми акцентуватимемо й на інших функціональних особливостях структурно різнопланових заголовкових комплексів.

Заголовки слугують засобом інтеграції газетного тексту, своєрідним „організатором—процесу читання, бо визначають мотивацію черговості отримання інформації читачем. З огляду на це, заголовок газетної публікації „мусить бути виразним, стислим, змістовним, цікавим, легко вкладатися в пам'яті читачів—[8, 298–299].

У річищі такої кваліфікації заголовкових комплексів перебувають односкладні конструкції – своєрідна щодо структури і змісту синтаксична категорія, яка своїми різновидами, функціональними виявами істотно розширює виразальні можливості всієї системи [14, 3]. До того ж, ці конструкції репрезентують гнучкість мови, її здатність слугувати синтаксичним засобом створення розгорнутих, різноаспектних, різноскерованих висловлень [4, 6] та стилістичним засобом вираження найтонших значенневих відтінків. Дослідження таких структур у газетній мові набуває актуальності на сучасному етапі розвитку мови й лінгвістичної науки загалом, коли увагу мовознавців переорієнтовано з вивчення проблем пасивного синтаксису на активний, динамічний. У контексті згаданої динаміки перебуває й стилістичний потенціал односкладних структур, уживаних у ролі заголовків сучасних українських газетних текстів, що й надає науковій розвідці *актуальності*.

Метою статті є функціонально-стилістичний аналіз газетних заголовків, побудованих за зразком простого односкладного речення, вияв основних тенденцій їхнього оновленого функціонування у мові української преси початку ХХІ ст.

За спостереженнями В.І. Кухаревої, односкладність як комунікативно й когнітивно релевантне синтаксичне явище української мови досить своєрідно виявляє себе в різних стилях [9, 3]. Не є винятком і газетна мова – різновид мови публіцистичного стилю, у якому автори матеріалів (журналісти чи дописувачі) майстерно використовують односкладні конструкції у ролі заголовків задля впливу на емоційну сферу сприйняття читачів. Основним чинником створення заголовкової експресивності слугує „використання комбінаторно-синтагматичних можливостей мовних одиниць і знаків на різних рівнях—[7, 114], передусім на синтаксичному. На нашу думку, функціонально-стилістичний аналіз згаданих конструкцій, спостереження за їхньою кількісною реалізацією в мові сучасних національних газет, вияв нових тенденцій у функціонуванні заголовків, структурованих за моделлю односкладного речення, дасть змогу з'ясувати способи вираження стильових рис публіцистичної мови кожним із функціонально-синтаксичних різновидів односкладних речень.

Уживані в українських газетних текстах початку ХХІ ст. *означено-особові* речення реалізують свої специфічні стильові риси: стислість, економність, яскраву виокремленість на тлі звичних двоскладних реченневих структур. Останнім часом помітно зростає тенденція до використання згаданих речень у ролі заголовків газетних статей як дієвого спонукального засобу, напр.: *Рівняйсь на Київ і Західну Україну!* (Українська газета, 11–17.10.2007, с.1); *Зупини вогонь! Збережи природу!* (Голос України, 05.11.2010, с.7); *На ліс не піднімай руки ані вогнем, ані сокирою* (Запорозька Січ, 21.12.2010, с.7); *Не пустить фітофтору до томатів* (Житомирщина, 08.07.2011, с.12); *Гідно відзначимо 75-річчя області* (Вінниччина, 19.01.2007, с.1); *Почнімо зі здоров'я* (Голос України, 28.02.2006, с.1); *Збережімо його образ* (Культура і життя, 01.11.2006, с.6); *Побажаймо нашій Насті швидкого одужання!* (Сільські вісті, 29.03.2005, с.1); *Плекаймо здобуте* (Сільські вісті, 31.12.2004, с.1); *Врятуймо гору!* (Урядовий кур'єр, 21.11.2006, с.11); *Дерзаймо!* (Сільські вісті, 29.03.2005, с.4). Уміщення поширених і непоширених означено-особових структур у заголовковий комплекс, на нашу думку, має на меті інтегрувати газетний текст, надати йому дієвості, впливовості, сприяти реалізації всіх чотирьох ділянок відомої формули „увага – інтерес – бажання – дія—[8, 298], а не лише першої, як це буває зазвичай.

Аналіз газетної мови останніх років засвідчує також тенденцію до різного морфологічного вираження головного члена *неозначено-особових* речень у двох контекстах: у власне-контекстах домінують ті, головний член яких виражений дієсловом у формі ІІІ особи множини теперішнього

часу, у заголовкових медіатекстах – ті, головний член яких експлікований формою III особи множини майбутнього часу або множинною формою минулого часу. Неозначено-особові речення з головним членом у множинній формі умовного способу газетній мові не властиві, бо такий спосіб його вираження, на нашу думку, не сприяє адекватному й оперативному відображенню дійсності, а отже, й можливості формування громадської думки [2, 4–5]. Пор. речення, узяті з власне-контексту: *Останніми роками багато уваги приділяють бутильованій воді як мінеральній, так і звичайній питній* (Україна молода, 23.10.2007, с.10) та речення, що входять до заголовкових комплексів: *Відремонтують 20 міських доріг* (Газета по-українськи, 11.10.2007, с.8); *„Воду життя—і „воду смерті—подаватимуть з одного джерела* (Голос України, 11.11.2010, с.1); *Опалюватимуть вулицю* (Голос України, 17.11.2010, с.7); *Дітей-інвалідів навчать користуватися телефоном, годинником і грошима* (Голос України, 11.11.2010, с.22); *На дзвінки за кордоном запровадили постійні тарифи* (Газета по-українськи, 11.10.2007, с.10); *У виборі не помилилися* (Вінниччина, 19.01.2007, с.1); *За виступ на Черкащині Боярському заплатили 20 тисяч євро* (Газета по-українськи, 11.10.2007, с.9); *Школярам урізали обіди* (День, 23.10.2007, с.6); *Офіцера позбавили військового звання* (Голос України, 08.11.2010, с.4); *Поділили бюджетний „пиріг—*(Вінниччина, 23.01.2007, с.1); *Залишили через невизначеність* (Голос України, 05.11.2010, с.13); *Назвали найкращі книжки року* (Голос України, 11.11.2010, с.7).

Характерно, що згадане домінування неозначено-особових речень у ролі заголовків з окремими формами вираження головного члена найбільш типові для інформаційних газетних жанрів – передусім хронікальних, коротких і розширених дописів, рідше – репортажів та інтерв'ю. Заголовкові комплекси аналітичних та художньо-публіцистичних жанрів зазвичай компонують різними за формами вираження головного члена неозначено-особовими реченнями. Проте в усіх газетних жанрах такі реченнєві заголовкові структури дають змогу лаконічно синтезувати основну новину, посилити офіційність повідомлення [10, 53–54]. До того ж, активне вживання їх на шпальтах української преси засвідчує вияв однієї з ознак сучасної газетної мови – стилістичного динамізму [12, 23–24], спричиненого потребою зосередити увагу реципієнта на основних моментах змісту, зокрема на дії, усуваючи з викладу суб'єкт цієї дії, що інтригує, переконує, викликає неминуче бажання дізнатися, про кого йдеться в публікації. Такі заголовкові комплекси можна назвати оперативними, вони наочно демонструють „зверненість газетного слова до всіх, до незчисленної за кількістю і різномірної за складом— [1, 21] читачької аудиторії.

Почастішали випадки дієвого, виразного посилення стилістичних значень неозначено-особових речень графічними засобами – тире, дефісами, трикрапкою, знаком оклику, знаком питання – як у власне-публікаціях, так і в заголовках до них. Пор.: *Бо – не-ре-на-си-ти-лись...* (Культура і життя, 18.10.2006, с.1); *Про село балакали – ледь не плакали...* (Сільські вісті, 02.03.2007, с.1); *Обіцяного три роки чекають...* (Вінниччина, 19.01.2007, с.6); *Караул! Вивертають кишені!* (Голос України, 05.05.2006, с.4); *Створять людо-звірів?* (Сільські вісті, 02.03.2007, с.1). Безсумнівно, названі знаки пунктуації разом з інтонацією виконують стилістичну функцію: передають різноманітні стилістичні колорити, сприяють вираженню емоційно-оцінної авторської модальності, яка, за нашими спостереженнями, виявляє себе передусім у заголовках – найбільш актуалізаційно маркованих текстових категоріях [3, 108–109].

З-поміж *безособових* односкладних речень у мові сучасних українських газет, зокрема в заголовкових комплексах, найактивнішими є ті, у яких головний член виражений віддієприкметниковою предикативною формою на *-но, -то*, якій властивий певний ступінь граматичної автономності. Такі конструкції становлять національну специфіку синтаксису української мови, органічно заступаючи дво- та трикомпонентні пасивні конструкції. Пор.: *Голодомор визнано геноцидом* (Урядовий кур'єр, 29.11.2006, с.1); *Завдання поставлено. Нездійсненне...* (День, 08.02.2006, с.2); *Затримано виконавців резонансного злочину* (Урядовий кур'єр, 22.11.2006, с.3); *Створено нову фракцію* (Голос України, 16.01.2007, с.3); *Оголошено склад вищого керівництва КНР* (День, 23.10.2007, с.3); *Призначено нового Генерального прокурора* (Голос України, 05.11.2010, с.2); *Почуто голос селянина* (Сільські вісті, 01.10.2009, с.2). З огляду на те що в мові засобів масової інформації заголовок „функціонує як структуротвірний засіб тексту і водночас як елемент композиції, тому що в концентрованому вигляді містить у собі єдність теми, проблеми, ідеї статті—[6, 90], то вживання *безособових* конструкцій у його ролі допомагає відразу акцентувати на завершених діях та їх результатах.

Почастішало експресивне вживання *інфінітивних* речень у ролі заголовків газетних статей, до того ж, істотно модифікувався їхній комунікативно-інтенційний зміст. На зміну газетним заголовкам радянських часів, у яких виражалось наполегливе спонукування, обов'язковий заклик до виконання дії

на зразок: *Достроково виконати п'ятирічку; Готувати зміну робітничу; Працювати без втрат; Припинити агресію США* та ін. [1, 27; 16, 97], прийшли заголовки з іншим комунікативно-інтенційним змістом – м'якого спонування, поради, побажання тощо. Пор.: **Перетворити** зсувні зони на паркові (Дзеркало тижня, 02.02.2008, с.16); **Радіти** кожній хвилині (Порадниця, 27.03.2008, с.13); **Підняти** престиж професії вчителя (Сільські вісті, 29.03.2005, с.1); *Де сільраді взяти мільйон гривень?* (Вінниччина, 03.01.2007, с.2); *Навіщо вчитися двічі?* (Дзеркало тижня, 02.02.2008, с.20); **Як приборкати вітер?** (Порадниця, 27.03.2008, с.14); **Коли висаджувати персики?** (Голос України, 05.11.2010, с.16). Заголовки, побудовані за зразком односкладного інфінітивного речення, виконують зазвичай *рекламно-інформаційну* функцію – зацікавлюють читача, привертають його увагу до опублікованого і водночас подають певні відомості про статтю.

Останнім часом у ролі газетних заголовків активізувалися непоширені і поширені *номінативні* односкладні речення, які реалізують *номінативну* функцію – називають текст (дають йому ім'я), використовуючи для цього стрижневе слово тексту. Як засвідчує обстежений матеріал, непоширені номінативні речення-заголовки трапляються зрідка, як-от: **Бумеранг** (Дзеркало тижня, 06.09.2008, с.2); **Самоутилізація** (Дзеркало тижня, 06.09.2008, с.2); **Блеф** (Дзеркало тижня, 12.06.2010, с.2), що, очевидно, можна пояснити їхньою інформативною стислістю, обмеженою змістовою ємністю, а тому й здатністю привертати увагу читача, налаштованого на побіжне прочитання матеріалів газети, перегляд основних її фактологічних тем. Натомість поширені номінативні речення є значно активнішими, особливо ті з них, які скомпоновані з іменника й препозитивного узгодженого означення до нього. Пор.: **„Вишитий—фестиваль** (Дзеркало тижня, 06.09.2008, с.24); **Грозовий понеділок** (Сільські вісті, 06.08.2009, с.3); **Останній прихисток** (Дзеркало тижня, 04.09.2010, с.1); **Підступні кокоси** (Сільські вісті, 05.11.2010, с.1); **„Голодна кров—**(День, 26-27.11.2010, с.19); **Листопадовий голепад** (Україна молода, 05.11.2010, с.22); **Найстрашніший підсумок** (Сільські вісті, 05.11.2010, с.5); **Холостий хід** (Дзеркало тижня, 23.04.2011, с.3).

В інформаційних та аналітичних текстах (дописах, інформативних повідомленнях, репортажах, спортивних оглядах) сучасної української газетної періодики у структурі поширених номінативних речень нерідко використовують препозитивні прикметникові означення, утворені від географічних назв. У такому разі речення-заголовки не потребують обставин місця, бо означення виконують подвійну функцію: атрибутивну й обставинну, чітко й точно номінуючи місце події. Пор.: **Кіровська альтернатива** (шахтарське місто Кіровськ – І.З.) (Урядовий кур'єр, 18.03.2008, с.7); **Житомирські „роксолани“** (Замок Володарів, 07.07.2011, с.1); **Грузинські уроки** (Літературна Україна, 04.09.2008, с.1).

Так само активні в ролі газетних заголовків номінативні речення з неузгодженими означеннями у їхньому складі, напр.: **День свободи** (День, 24.11.2010, с.1); **День гніву** (Сільські вісті, 05.11.2010, с.1); **Момент Гаїті** (День, 10-11.12.2010, с.3); **„Обряд очищення—**(День, 24.11.2010, с.2); **Рекорд брацлавських педагогів** (Вінниччина, 18.03.2008, с.3); **Осколки скляної „імперії—**(Дзеркало тижня, 13.11.2010, с.14).

Дещо рідше натрапляємо на заголовкові номінативні речення, які складаються з двох іменників, поєднаних сурядним сполучником *і (й)*, на зразок: **Тоталітаризм і алгебра** (Дзеркало тижня, 06.09.2008, с.12); **Талант і порожнеча** (День, 08.12.2010, с.1); **Героїзм і трагедія** (Сільські вісті, 05.11.2010, с.1); **Україна і Євросоюз** (Україна молода, 08-09.07.2011, с.4); **Сіль і спека** (Житомирщина, 08.07.2011, с.14); **Легенди й реальність** (Україна молода, 01.10.2009, с.15). У таких поєднаннях сполучник *і (й)* слугує не лише засобом зв'язності, але й указує на відношення між двома об'єднаними поняттями, основне з яких, на думку А.В. Фатіної, посідає першу позицію, позначаючи головний об'єкт розмови [15, 72].

Специфіка використання заголовків номінативного типу на шпальтах сучасної української преси полягає в тому, що вони, зазвичай, конкретизуються, інформативно поглиблюються в передтекстах (врізах, лідах) газетних публікацій чи підсумовуються, подвійно актуалізуються в їхніх завершальних рядках (ендингах). У такий спосіб актуалізують зв'язність заголовка з іншими компонентами заголовкового комплексу чи створюють ефект ретроспекції: читача ніби підштовхують до обдумування змісту прочитаного, акцентують на його ключових моментах. Пор.: (заголовок) **Зимове щеплення і** (передтекст) **Завдяки простоті виконання зимове щеплення – один з найпоширеніших способів вегетативного розмноження плодових культур** (Сільські вісті, 22.10.2010, с.6); (заголовок) **„Обряд очищення—й** (ендинг) **Добре було б, аби цей „обряд очищення—допоміг очистити весь український інформаційний простір** (День, 24.11.2010, с.2).

Отже, заголовки, побудовані за зразком простого односкладного речення, у своєму функціонуванні на шпальтах української преси початку ХХІ ст. виявляють нові риси й тенденції.

Виконуючи основні функції заголовка – номінативну, інформативну, рекламну – синтаксичні різновиди односкладних речень специфічно виражають стильові риси публіцистичної мови. *Означено-особові* речення виявляють тенденцію до їхнього використання у ролі заголовків як дієвого спонукального засобу. *Неозначено-особові* речення різняться морфологічним вираженням головного члена у власне-контекстах і заголовкових комплексах, що набуває тенденційних рис. Новою є також тенденція до дієвого, виразного посилення стилістичних значень неозначено-особових речень графічними засобами. З-поміж *безособових* речень, представлених у заголовках, тенденцію до ширшого вживання виявляють ті, головний член яких виражений віддієприкметниковою формою на *-но, -то*, що засвідчує процес відновлення й поширення в українському синтаксисі іманентних одиниць. Простежено оновлену модифікацію комунікативно-інтенційного змісту *інфінітивних* речень-заголовків: наполегливе спонукування, обов'язковий заклик до дії під впливом соціальних змін заступилися м'яким спонукуванням, порадою, побажанням. *Номінативні* речення у ролі заголовкових комплексів виявляють специфіку поглиблення свого змісту в лідах та ендах, чим актуалізують не лише категорію текстової зв'язності, а й категорію ретроспекції.

Перспектива подальших досліджень заголовкових комплексів пов'язана з виявом синтаксичних і функціональних особливостей заголовків інших структурних різновидів, що уможливить комплексну презентацію об'єкта дослідження у стилістико-синтаксичному плані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арполенко Г.П. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові / Г.П. Арполенко, В.П. Забеліна. – К.: Наук. думка, 1982. – 131 с.
2. Бадрак В.В. Фактори ефективності впливу друкованих ЗМІ (преси) на електорат: дис. ...кандидата філол. наук: 10.01.08 / Бадрак Валентин Володимирович. – К., 2000. – 250 с.
3. Гуйванюк Н. Інноваційні процеси в сучасній українській пунктуації / Ніна Гуйванюк // Проблеми унормування української мови: зб. матеріалів розшир. засідання координац. ради „Українська мова—/ [упоряд. В.П. Олексенко]. – К. – Херсон, 2003. – С. 105–122.
4. Дудик П.С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення): монографія / П.С. Дудик. – К.: Наук. думка, 1973. – 288 с.
5. Загнітко А. Лінійний і вертикальний внутрішньотекстовий потенціал заголовка / Анатолій Загнітко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія „Лінгвістика—: зб. наук. праць / [гол. ред. В.П. Олексенко]. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. – Вип. II. – С. 235–243.
6. Карпалюк Н. Стилізація фразеологічних словосполучень у сучасних газетних текстах / Наталя Карпалюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство: зб. наук праць / [гол. ред. Д.Г. Бучко]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2004. – № 1 (11). – С. 87–91.
7. Кожина Н.А. Способы выражения экспрессии в заглавиях художественных текстов / Н.А. Кожина // Проблемы экспрессивной стилистики: сб. статей / [отв. ред. Т.Г. Хазагеров]. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 1987. – С.111–116.
8. Кульбабська О. Стилістичні характеристики заголовка як прагматичного знака журналістського тексту / Олена Кульбабська, Ірина Остафійчук // Актуальні проблеми синтаксису: міжнар. наук. конф., 19–21 жовт. 2006 р.: матеріали конф. – Чернівці: Рута, 2006. – С. 298–303.
9. Кухарева В.І. Комунікативний потенціал односкладних речень у науковому тексті (на матеріалі науково-технічної літератури): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Укр. мова—/ В.І. Кухарева. – К., 2003. – 20 с.
10. Лысакова И.П. Язык газеты: социолнгвистический аспект / И.П. Лысакова. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1981. – 102 с.
11. Особливості мови і стилю засобів масової інформації: навч. посіб. для студ. фак. журн. ун-тів / А.П. Коваль та ін. – К.: Вища шк., 1983. – 151 с.
12. Панов М.В. Из наблюдений над стилем современной периодики / М.В. Панов // Язык современной публицистики. – М.: Русский язык, 1988. – С. 23–27.
13. Попов А.С. Синтаксическая структура современных газетных заглавий и ее развитие / А.С. Попов // Развитие синтаксиса современного русского языка. – М.: Наука, 1966. – С. 95–126.
14. Сушинська І.М. Структурно-функціональні різновиди номінативних речень у сучасній українській мові: дис. ...кандидата філол. наук: 10.02.01 / Сушинська Ірина Михайлівна. – Донецьк, 2000. – 208 с.
15. Фатина А.В. Функционирование заголовочных комплексов в современной российской газете (стилистика-синтаксический аспект): дис. ...кандидата филол. наук: 10.02.01 / Фатина Анна Валерьевна. – СПб., 2005. – 248 с.
16. Швец А.В. Публицистический стиль современного русского литературного языка (О некоторых особенностях современной газетной речи и тенденции ее развития) / А.В. Швец. – К.: Изд-во при КГУ изд. объедин. „Вища шк.— 1979. – 127 с.

В статье проанализированы заглавия, представляющие собой простые односоставные предложения. Определена их функциональная специфика в языке украинских газет начала XXI в., установлены новые черты и тенденции.

Ключевые слова: заглавие, функция заглавия, определено-личное (неопределенно-личное, безличное, инфинитивное, номинативное) односоставное предложение, новые тенденции, язык украинской прессы начала XXI в.

Titles, constructed after the sample of the simple monosyllabic sentence are analyzed in the article. Their functional specific in the language of the Ukrainian newspapers in the beginning of XXI century are outlined, new lines and tendencies are indicated.

Key words: title, function of the title, marked-personal (indefinite-personal, impersonal, infinitive, nominative) monosyllabic sentence, new tendencies, the language of the Ukrainian newspapers in the beginning of XXI century.

УДК 81'367.623.92

I. Ю. Кірічек

ВІДНОСНИЙ ПРИКМЕТНИК У СКЛАДІ СУБСТАНТИВНО-АД'ЕКТИВНОГО СЛОВСПОЛУЧЕННЯ

У статті проаналізовано місце відносного ад'єктива у складі словосполучень із іменником у функції опорного компонента. Особливу увагу приділено ролі семантичного впливу панівного субстантива, який зумовлює коливання значення відносного прикметника, а іноді відіграє вирішальну роль в уточненні семантики останнього.

Ключові слова: відносний прикметник, іменник, іменниково-прикметникове словосполучення, контекстуальна неоднозначність, носій валентності, валентний партнер.

У кількатисячолітній лінгвістичній традиції прикметники та іменники вчені розглядають у найтісніших зв'язках. Відповідно до мовознавчих поглядів античних досократиків, Сократа, Платона та Аристотеля, а також згідно з Олександрійською граматикуєю [13, с. 213-214] вони належали до єдиного іменного розряду та називалися «імена» (οποτα). «Філософ імені» Бенедикт Спіноза з-поміж шести видів імен прикметник виділяє окремо, а М.В. Ломоносов значно пізніше віднесе його до іменного класу, що, слугував для називання речей: «Уявлення речей веде в розум наш укупі їхні якості. Речі до якостей не приєднані ... якості без речі самої бути не може» [8, розділ 50, с. 410]. О.О. Реформатський розглядає субстантиви та ад'єктиви в рамках єдиного класу, трактуючи останні як знаки та імена якостей [12, с.321-322]. Г. Пауль підкреслює, що прикметник позначає одну просту або представлену у вигляді простої властивість предмета, а іменник є носієм цілого комплексу властивостей [10, с.432]. На думку О.О. Потебні, прикметник абстрактніший порівняно з іменником, він виник пізніше, власне, утворився з іменника [11, с. 60]. У зв'язку з проблемою межі розподілу, що пролягає між ад'єктивами та субстантивами, доречно покликатися на О.П. Суника, який твердив, що «в будь-якій мові...прикметники...завжди входять до одного об'єднаного класу частин мови, протиставлених іменникові» [18].

Іменник та прикметник мають незаперечну семантичну близькість. Адже з одного боку, предмет, позначений іменником, інтегрує в собі певну сукупність ознак, а з іншого – ознака, репрезентована прикметником, представлена не абстрактно, не сама по собі, а як ознака, що міститься в тому чи тому предметі. Цю значеннєву спорідненість виявлено ще й у тому, що ад'єктиви часто субстантивуються, а іменники використовуються для характеристики предмета.

Слушною в цьому зв'язку видається думка О.К. Безпояско про те, що «ідентифікувальні імена поєднуються з прикметниками, які уточнюють та пояснюють властивості денотата. Означення при цьому співвідносяться з референтним значенням іменника і служать його атрибутом» [1, с.112]. Прикметник, ужитий при іменникові, конкретизує і звужує його зміст. Ад'єктив при цьому здатний супроводжувати різноманітні стосовно плану змісту субстантиви, оскільки він називає не конкретно закріплену, а абстрактну узагальнену ознаку (*великодній ранок, великодня вірша, великодні страви, великодній настрій, великодня служба тощо*). Варто в цьому контексті навести зауваження Люсьєна Теньєра: «Самі по собі прикметники не мають обсягу, вони автоматично його набувають, коли виступають означенням до іменника ... зміст прикметника додається до змісту іменника й завдяки цьому зміст вузла іменника стає ширшим за зміст самого лише іменника» [19, розд.35-5].

Інтерес до вивчення конструкцій **іменник + прикметник** (Sub + Adj) спричинений насамперед тим, що сполучення іменників з прикметниками являють собою одну з найрегулярніших, найпродуктивніших та найчастотніших груп у більшості флективних мов, а також появою нових конструкцій представленої моделі, які виступають вже як одиниці номінації, що об'єктивують у собі зміни понять, важливих для сучасного суспільства, зумовлених переоцінкою цінностей, зламами у світобаченні та зміною стереотипів мислення. Проблема пасивних валентних можливостей прикметників різних розрядів, а також трансформація їхньої семантики під впливом іменника – носія валентності активно розроблялося та нині розробляється багатьма вченими-мовознавцями, зокрема М.В. Сандаковою [15], Ж.П. Соколовською [16], Н.Є. Сулименко [17], Н.А. Лисициною [7], Н.В. Юдіною [22], Д. Мітевим [9], О.С. Фроловим [20] та ін.